

**MUHAMMET MUSTAFA BAYRAKTAR. Öğretim
Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri.
Ankara: Nobel Yayınları, 2023, 196.**

Tuncay CEYLAN

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı

Ph.D., Ministry of National Education

Van/Türkiye

tuncyceylan@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7864-8999

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 7 Ekim / October 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 5 Ocak / January 2024

DOI: [10.53683/gifad.1372583](https://doi.org/10.53683/gifad.1372583)

Atf / Citation: Ceylan, Tuncay. "MUHAMMET MUSTAFA BAYRAKTAR. Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri. Ankara: Nobel Yayınları, 2023, 196." *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 13/25 (Ocak/January 2024/1): 338-352

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Öğretim materyalleri etkili ve verimli öğrenmelerin gerçekleşmesini sağlayarak öğrencilerin etkin katılımına yönelik öğretim ortamları sunmaktadır. Öğretim materyalleri konusunda teori ve uygulama bütünlüğünde yapılan çalışmalar öğrenci ve öğretmenlere önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Muhammet Mustafa Bayraktar tarafından kaleme alınan 'Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Önekleri' isimli kitabın da benzer bir yaklaşımla hazırlandığı söylenebilir. Kitap, giriş, iki bölüm ve sonuç/öneriler şeklinde tasarlanmıştır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, problemi, amacı, önemi ve yöntemi ele alınmıştır. Birinci bölümde, öğretim materyalleri ve din öğretiminde öğretim materyallerinin kullanımı temaları irdelenerek çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. İkinci bölümde araştırma bulguları incelenmiştir. Buna göre Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı dersini alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının katılım ve katkılarıyla düzenlenen Din Öğretimi Materyalleri Sergisine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri ve sergide sundukları öğretim materyalleri incelenmiştir. Kitabın sonuç ve öneriler kısmında ise düzenlenen sergiye yönelik çıkarımlar yapıp değerlendirilmiş ve benzer bir sergi düzenlenirken göz önünde bulundurulacak öneriler geliştirilmiştir. Kitap, din öğretiminde öğretim materyallerinin kullanılmasında uygulamaya yönelik bir kılavuz niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Öğretimi, Öğretim Materyalleri, Somut Materyaller, Öğretmen Adayları.

Abstract

Teaching materials provide effective and efficient learning experiences, offering students opportunities for active participation in instructional environments. Studies on teaching materials, within the context of theory and practice, provide advantages to both students and teachers. Muhammet Mustafa Bayraktar's book, 'Teaching Materials and Concrete Material Examples in Religious Education,' follows a approach. The book is structured into an introduction, two chapters, and a conclusion/recommendations section. In the introduction, the subject, problem, purpose, significance, and methodology of the study are discussed. The first chapter outlines the conceptual framework of the study by examining the themes of teaching materials and the use of teaching materials in religious education. The second chapter examines research findings. Accordingly, the opinions of prospective Religious Culture and Moral Education teachers who took the Teaching Technologies and Material Design course at Kırşehir Ahi Evran University Faculty of Islamic Sciences, as well as their contributions to the Religious Education Materials

Exhibition organized with their participation, are analyzed. In the conclusion and recommendations section, insights and evaluations are made regarding the exhibition, and suggestions to consider when organizing a similar exhibition are developed. The book serves as a practical guide for the use of teaching materials in religious education.

Keywords: *Religious Education, Religious Instruction, Teaching Materials, Concrete Materials, Teacher Candidates.*

Öğretim materyalleri, öğrencilerin öğrenmesini ve öğretmenlerin öğretmesini sağlamak amacıyla tasarlanan, geliştirilen ve kullanılan her türlü araç, gereç, malzeme ve yardımcılardır.¹ Farklı alanların yanı sıra din öğretiminde de öğretim materyallerin kullanımı önemli bir ihtiyaçtır. Din öğretiminde soyut içeriklerin fazla olması ve din öğretiminin farklı yaş ve kademelerde yapılması bu alanda öğretim materyallerinin kullanımını daha da gerekli kılmaktadır. Zira öğretim materyalleri, dini içerikleri daha etkili, somut, kolay, kalıcı bir şekilde öğrenme ve öğretmeye fırsat verir,² ilgi ve dikkatleri çekerek öğrenme isteğini uyandırır, derse katılımı artırır, zaman ve emekten tasarruf sağlar.³ Öğretim materyallerinden beklenen yararların elde edilebilmesi için ise materyallerin doğru bir şekilde tanınması ve bilinmesi gerekmektedir.⁴ Bu durum da öğretim materyalleriyle ilgili kaynakların gerekliliğine ve önemine işaret etmektedir.

Türkiye’de öğretim materyalleriyle ilgili çalışmaların geç başladığı kaydedilmektedir.⁵ Benzer şekilde din öğretiminde de öğretim materyalleriyle ilgili çalışmalar gecikmiştir. Bununla birlikte diğer alanlarda öğretim materyalleriyle ilgili kayda değer çalışmalar yapılmışken, din öğretiminde benzer gelişmeler olduğunu söylemek için henüz erken görünmektedir. Yanı sıra geçen zaman içinde araştırmacıların din öğretiminde öğretim materyalleri konusuna ilgilerinin arttığı da görülmektedir.

Araştırmacıların din öğretiminde öğretim materyalleriyle ilgili yaptığı

¹ Cavit Binbaşıoğlu, *Öğretim Metodu ve Uygulama* (Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1974), 76.

² Beyza Bilgin - Mualla Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri* (Ankara: Gün Yayıncılık, 1997), 159-169; Mehmet Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018), 81-91.

³ Cevat Alkan, *Eğitim Ortamları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979), 9-20; Kamuran Çilenti, *Eğitim Teknolojisi* (Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1979), 34-42.

⁴ Halil İbrahim Yalın, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003), 97.

⁵ Enver Tahir Rıza, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları 1* (İzmir: Anadolu Matbaası, 1997), 44-45.

çalışmalar çoğunlukla tez, makale veya bildiri türünden araştırmalar olup öğretmenlerin materyal kullanım yeterlikleri ve durumları üzerinde yoğunlaşmıştır.⁶ Konuyla ilgili kitap çalışmalarının ise az sayıda olduğu belirlenmiştir. Kitap çalışmaları, konuyu bir bölüm şeklinde ele alan çalışmalar ve müstakil çalışmalar olmak üzere iki şekilde ele alınabilir. Bu bağlamda Bilgin ve Selçuk'un "Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri"⁷ ve Aydın'ın "Din Öğretiminde Yöntemler"⁸ çalışmalarında, bir bölüm başlığında din öğretiminde kullanılacak bazı materyal örnekleri incelenmiştir. Müstakil kitap şeklinde ise dört çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Din öğretiminde öğretim materyallerinin kullanılması gerektiği temel konusunu farklı materyal örnekleri üzerinde inceleyen bu çalışmalar Korkmaz'ın "Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme"⁹ Güneş'in "Din Öğretimi Materyalleri"¹⁰ Yürük ve Demir'in editörlüğünde yapılan "Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme"¹¹ kitaplarıdır. Din öğretiminde öğretim materyalleri konusunu inceleyen diğer bir müstakil çalışma ise Muhammet Mustafa Bayraktar'ın *Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri*¹² isimli kitabıdır. Yazarın bu kitabı, kullanılan yöntem ve içerik açısından özgün bir özellik taşımakta olup literatüre katkı sağlayacak yetkinliktedir. Burada, kitabın tanıtım ve değerlendirmesi yapılarak literatürdeki önemine işaret edilecektir.

Yazar, kitapta öğretim materyalleri konusunu din öğretiminde kullanılabilecek somut materyal örnekleri üzerinden ele almıştır. Bu durum da kitabın başlığına *Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri* şeklinde yansımıştır. Kitapta, somut öğretim materyallerinin vurgulanması ve din öğretimine yönelik örneklerin mercek altına alınması önem arz etmektedir. Zira öğretim konusu olan varlıklar, olay ve olgular

⁶ Ahmet Koç, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin Yeterlikleri", *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (Haziran 2010), 107-149; Şuayip Özdemir, "Ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmenlerin Yardımcı Ders Araç ve Gereçleri Kullanma Durumu", *Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1998), 166-188; Eyüp Şimşek, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Yeterlikleri(Erzurum Örneği)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006).

⁷ Bilgin - Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*.

⁸ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009).

⁹ Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*.

¹⁰ Adem Güneş, *Din Öğretimi Materyalleri* (İstanbul: Dem Yayınları, 2019).

¹¹ Tuğrul Yürük - Rıdvan Demir (ed.), "Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme" (Ankara, 2022).

¹² Muhammet Mustafa Bayraktar, *Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023).

bazen sınıf ortamına getirilemeyecek kadar çok büyük veya küçük, çok pahalı, tehlikeli, hassas ya da yanına ulaşılamayacak uzaklıkta olabilir. Bunlara ilişkin gözlem, inceleme ve değerlendirmeler ise somut öğretim materyalleriyle sağlanabilmektedir. Bu bağlamda sözü edilen varlıklar, olay ve olgular belli oranlarda büyütülerek, küçültülerek veya aynı büyüklükte renkli karton, plastik, ahşap, mukavva, kumaş, strafor, demir vb. malzemeler kullanılarak öğrencilere gösterilebilir.¹³ Örneğin caminin bölümleri konusu işlenirken öğrencileri camiye götürmek maliyetli, uzak veya mümkün olmayabilir. Bu tür bir durumda, caminin bölümlerini gösteren bir maket üzerinde konu daha verimli ve etkili bir şekilde işlenebilir. Çünkü yaşantı konisinin alt basamaklarında yer alan somut materyaller, yaparak yaşayarak gerçek yaşam deneyimi sunar, somut öğrenmeler gerçekleştirir, kalıcılığı artırır, hatırlamayı kolaylaştırır, motivasyonu artırır, öğrenmeyi basitleştirir, yaratıcılığı geliştirir, öğrencilerin kendi hızına göre öğrenmesini ve öğrenci etkin katılımını sağlarlar.¹⁴

Kitap, giriş, iki bölüm ve sonuç/öneriler şeklinde tasarlanmıştır. *Giriş* bölümünde çalışmanın konusu, problemi, amacı, önemi ve yöntemi ele alınmıştır. *Çalışmanın Konusu ve Problemi* alt başlığında yazar, lisans dönemi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının (DKABÖA) aldıkları Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı (ÖTMT) dersinin din öğretimine uygun materyal kullanabilme yeterliliğini kazandırmaya yardım ettiğini vurgulamıştır. Yazar, öğretmen adaylarının ÖTMT dersinde din öğretimi programlarında yer alan kazanımlara yönelik bir dönem boyunca materyal hazırladıklarını dile getirmiştir. Yanı sıra yazar ÖTMT dersiyle ilgili şunları belirtmiştir (s. 1): “Öğretmen adayları, dersin teorik kısmıyla ilgili sınavlardan başarılı olmak zorunda; ayrıca her hafta uygulama ödevini başarılı bir şekilde teslim etmek durumundadırlar. Bu sürecin sonunda arzu edilen fakültelerde “Din Öğretimi Materyalleri” isimli sergiler düzenlenir.” Yazar, sözü edilen sergilerin belli bir tarih ve saatte, dersi alan öğrencilerin katılım ve katkılarıyla olacağını, öğrencilerin misafirlere kendi materyallerini tanıtacaklarını belirtmiştir. Bu çerçevede yazar kitabın konusunu şöyle dile getirmiştir: “DKABÖA’nın sergide yaşadıkları etkileşimlerdir.” (ss. 1-2) Bu amaç çerçevesinde yazar kitapta şu soruların cevabını aramıştır: “A. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde düzenlenen, Din Öğretimi Materyalleri Sergisi’ne katılan

¹³ Müslim Pekköz - Rifat Hancılar, *Eğitimde Görme ve İşitme Araçları* (Ankara: Güvendi Matbaası, 1972), 86-93; Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986), 98-99.

¹⁴ Edgar Dale, *Audio-Visual Methods in Teaching* (The United States Of America: The A Holt-Dryden Book Press, 1959), 42-71; Çilenti, *Eğitim Teknolojisi*, 43-46.

DKABÖA'nın sergi izlenimleri nelerdir? B. Din öğretiminde kullanılacak somut materyal örnekleri nelerdir?" (s. 2)

Çalışmanın Amacı ve Önemi başlığında yazar, çalışmanın amacını YÖK Öğretmen Yetiştirme ve Program Geliştirme çalışmalarına katkı sağlamak, MEB'in Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleriyle ilgili hedeflerine destek olmak ve DKABÖA yetiştiren yüksek din öğretimi kurumlarındaki öğretim üyeleri ve öğretmen adaylarıyla bilgi ve tecrübe paylaşımı yapmak olduğunu belirtmiştir (2). Yazar, Din Öğretimi Materyalleri Sergisinde takdim ettikleri toplam 140 somut materyalin din öğretimi programlarında yer alan hedeflere yönelik tasarlandığını dile getirmiştir. Bu bağlamda yazar çalışmanın önemini şöyle dile getirmiştir: *"Çalışmamızın din öğretimi programlarında yer alan bilişsel, duyuşsal ve psikomotor kazanımların gerçekleştirilmesinde somut materyallerin önemini ortaya koyduğu düşünülmektedir. Bu anlamada çalışmamızın din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri, imam hatip okulu meslek dersleri öğretmenleri, Arapça öğretmenleri, Kur'an kursu öğreticileri ve din görevlilerinin yürüttüğü hizmetlerde yararlı ve yardımcı olabileceği düşünülmektedir."* (s. 2) Buna göre kitabın hedef kitlesi öğretim üyeleri, öğretmen adayları, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri, imam hatip okulu meslek dersleri öğretmenleri, Kur'an kursu öğreticileri, sınıf öğretmenleri, din görevlileri ve materyal konusuna ilgi gösteren araştırmacılarıdır.

Çalışmanın Yöntemi başlığında yazar, araştırmada kullandığı model, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri analizi yöntemi ve çalışma sürecini ele almıştır. Bu bağlamda yazar çalışmada nitel araştırma modelini kullanmıştır. Yazar, çalışma grubunu amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik tekniğine uygun olarak belirlemiştir. Buna göre 2021 ve 2022 yıllarında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinden ÖTMT dersine devam eden, derste başarılı olup materyal tasarlayan 140 öğretmen adayı seçilmiştir. Veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Yazar çalışma grubuyla hem bireysel hem de grupça görüşme yapmıştır. Görüşmeleri ise hazırladığı görüşme kılavuzuna uygun olarak yapıp kayıt altına almıştır (ss. 2-4). Yanı sıra yazar, katılımcıların sergiye ilişkin düşünce ve izlenimlerini yazılı bir şekilde teslim etmelerini isteyerek yazışma tekniği de kullanmıştır (ss. 3-4). Araştırmada gözleme de başvurulmuştur. Bu bağlamda yazar, sergiye katılım sağlayarak sürekli katımlı gözlemler gerçekleştirmiştir. Araştırmada yazar şu gözlem ünitelerini gözlemlemiştir: *"Somut dini materyaller, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri ve öğretmen adayları, örgün eğitim kurumları ve diğer bölümlerden katılan öğrenciler ile söz konusu gözlem ünitelerinin birbiriyle olan tüm*

etkileşimleri." (s. 3) Gözlem verilerinin geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için de yazar gözlem kılavuzu geliştirmiş, uygulamış, fotoğraf ve video kaydı yapmıştır (s. 3). Yazar, araştırmada elde ettiği verileri ise betimsel yorumlayıcı analiz yöntemi kullanarak çözümlenmiştir. Bunun için ise Nvivo 10 programından yararlanmıştır (s. 4).

Yazar, araştırma verilerinin toplandığı Din Öğretimi Materyalleri Sergilerinin 2021 ve 2022 güz dönemlerinde Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde kendisi tarafından düzenlendiğini belirtmiştir. Beş gün süren ilk sergi 20-24 Aralık 2021 tarihinde, dört gün süren ikinci sergi ise 20-23 Aralık 2022 tarihinde olmuştur. Yazar, sergiye davet için üniversitenin diğer bölümlerine, il milli eğitim müdürlüğüne ve il müftülüğüne sergi afişlerin ve resmi davet yazılarının gönderildiğini belirtmiştir. Sergide toplam 140 somut materyale yer verildiğini belirten yazar, bu materyallerin kendisinin "*rehberliği, gözetimi ve denetiminde*" öğretmen adayları tarafından hazırlandığını dile getirmiştir (s. 4).

Yazar kitabın birinci bölümünde çalışmanın teorik altyapısını oluşturmuştur. Buna göre *Öğretim Materyali ve Din Öğretiminde Materyal Kullanımı* ana başlıklı birinci bölüm iki alt başlıktan oluşmaktadır. *Öğretim Materyali ve Öğretimde Materyal Kullanımı* adlı birinci alt başlıkta yazar, öğretim materyallerinin tanımını yapmış, fotoğraf, maket, resim, gerçek nesnelere, modeller gibi klasik materyallerin yanı sıra dijital kayıtlar, internet sayfaları, yazılımlar gibi teknolojik materyalleri de öğretim materyallerine örnek vermiştir (s. 5). Teknoloji ile eğitim arasındaki gerekliliğe değinen yazar, günümüzde teknolojinin eğitim alanında kullanımının kaçınılmaz olduğunu, bu durumun öğretim materyalleri için de geçerli olduğunu vurgulamıştır (ss. 5-6). Yazar daha sonra eğitimde görsel materyal kullanımının öğretim sürecine olan bazı katkılarına dile getirmiştir (s. 6). Bu başlık altında somut materyallerin tanımı, yararları, sınırlılıkları, etkili kullanım ilkeleri ve din öğretimine etkileri konularına da değinilerek çalışmaya daha bütüncül bir perspektif kazandırılabilir. Ayrıca çalışmanın bu teorik kısmı, öğretim materyalleriyle ilgili yerli ve yabancı birinci el kaynaklara atıf yapılarak çalışma daha da zenginleştirilebilir.

Din Öğretiminde Materyal Kullanımı isimli birinci bölümün ikinci alt başlığında ise yazar, teknoloji ile din öğretimi arasında sıkı bir etkileşimin olduğunu vurgulayarak din öğretiminde bu ihtiyaca yönelik bazı çalışmaların olduğunu belirtmiştir (s. 6). Bu bağlamda yazar, din öğretiminde öğretim materyallerinin kullanımıyla ilgili araştırmacılar tarafından yapılan bazı çalışmaların genel bir kritiğini yapmıştır (ss. 7-13). Bu başlıkta, konuyla

ilgili incelenen bazı araştırmalar kısa bir şekilde ele alınırken, bazı ise çalışmanın konu ve kapsamını aşacak uzunlukta yaklaşık iki sayfada değerlendirilmiştir. Bu durum da çalışmanın şekilsel bütünlüğü açısından tutarlı görünmemektedir. Yanı sıra yazar, bu başlıkta ilgili literatürü incelerken din öğretiminde teknoloji kullanımıyla ilgili çalışmalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysaki çalışmada, ‘din öğretiminde somut materyaller’ gibi klasik materyal örnekleri irdelendiği için bu başlıkta din öğretiminde klasik öğretim materyallerinin kullanımıyla ilgili yapılan tez ve kitap çalışmalarına da kronolojik bir perspektiften değinilerek konu daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilir.

Yazar, ilgili çalışmaların değerlendirmesini yaptıktan sonra din öğretimi öğretmenlerinin ÖTMT konusunda yetersiz kaldıkları ve din öğretiminde teknoloji kullanımı ve materyal tasarlamaya yönelik materyal ve çalışmaların hazırlanması gerektiği sonucuna varmıştır (s. 14). Buradan hareketle yazar, kendi çalışmasının literatürdeki önemine ve hangi boşluğu doldurduğuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda yazar, din eğitimi bilimi alanında öğretim teknolojileri veya materyal tasarımı konusunda teorik ve uygulamalı olarak çok az çalışmanın yapıldığını vurgulamıştır. Yazar, bu anlamda çalışmasının bu alana katkı sağlayacağını düşünmektedir. Yazar konuyla ilgili diğer çalışmalardan farklı olarak çalışmasının özgünlüğü hakkında şunları belirtmiştir (s. 15): *“Din öğretimi programlarında yer alan kazanımları somut materyallerle ilişkilendirmesi ve öğretim programlarında yer alan birden çok kazanımı kapsaması sebebiyle alanyazında yer alan çalışmalardan farklılık göstermektedir. Bir başka açıdan din öğretimi programlarında yer alan kazanımlar bağlamında çeşitli öğretim materyallerini bütüncül bir şekilde ele alması sebebiyle de araştırmamız literatürde yer alan çalışmalardan ayrılmaktadır.”* Yazar, öğrenmenin her aşamasında öğretmenlere rehberlik edecek çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu belirterek, çalışmasının öğretmenlerin somut materyalleri din öğretimi programlarındaki kazanımlarla ilişkilendirmelerine yardımcı olacağını dile getirmiştir. Öte yandan yazar, çalışmasının öğretmenlerin materyal kullanımı konusundaki tutumlarını olumlu açıdan etkileyeceğini ve bu konuda öğretmenlere cesaret vereceğini belirtmiştir (s. 15).

Kitabın asıl konusunu içeren *Bulgular ve Yorum* ana başlıklı ikinci bölüm üç alt başlıktan oluşmaktadır. *Öğretmen Adaylarının Görüşleri* başlıklı birinci alt başlıkta yazar, düzenledikleri Din Öğretimi Materyalleri Sergisine din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri, imam hatip okulu meslek dersleri öğretmenleri, Kur’an kursu öğreticileri ve öğrencilerinin, yanı sıra eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği ve okulöncesi bölümlerinden öğretim elemanları

ve öğrencilerin katıldıklarını belirtmiştir. Yazar, ÖTMT dersi için materyal tasarlayıp sergide sunan ve sergiyle ilgili izlenimlerini yazılı olarak bildiren gönüllü 63 öğretmen adayının yazılı görüşlerini değiştirmeden bu başlık altında kitaba almıştır (s. 19). Öğretmen adaylarının belirttikleri görüşlerden şu bulgular elde edilmiştir: Düzenlenen Din Öğretimi Materyalleri Sergisi katılımcıların dikkatlerini çekmiş, onlarda merak duygusunu uyandırmış, ilgilerini öğretim materyallerine yöneltmiş, öğretici ve eğlendirici etkinliklere fırsat sunmuştur. Yine sergi, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine karşı olumlu tutum geliştirmelerine, öğrencilerle etkileşimlerini artırmalarına, öğretim materyallerinin öğrenme öğretme sürecindeki etkisini gözlemleyerek ve deneyimleyerek fark etmelerine, katılımcıların geri dönütleriyle hazırladıkları materyalleri değerlendirmelerine ve konuyla ilgili bir tecrübe geçirmelerine imkân tanımıştır (ss. 17-42). Bu başlıkta, katılımcı görüşlerini sistematik bir biçimde ortaya koymak için kodlardan belli temalar oluşturularak temalar yazarın değerlendirmeleriyle işlenebilir. Yanı sıra yazar, gönüllü katılımı esas aldığı için sadece 63 katılımcının sergiyle ilgili yazılı izlenimlerini paylaşmıştır. Oysaki seminerle ilgili izlenimlerini sözlü olarak bildiren diğer 77 katılımcının görüşleri ve yazarın seminerdeki gözlem bulguları da yazılı görüşlerle birlikte bütünsel bir yaklaşımla verilerek problem durumu daha net bir şekilde ortaya konulabilir.

Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri isimli ikinci bölümün ikinci alt başlığı altında, öğretmen adaylarının tasarlayıp Din Öğretimi Materyalleri Sergisinde sergiledikleri 140 tane öğretim materyaline ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Kitapta yer alan öğretim materyalleri, somut malzemeler kullanılarak tasarlanan eğitsel oyun örnekleri şeklinde hazırlanmış ve her materyal için künye bilgileri sunulmuştur. Bu bağlamda her materyal için bir isim kullanılmıştır. Kullanılan isimler de ilgi çekici olup öğrencilerin dikkatini materyale çekecek niteliktedir. Örneğin Bil Geç Oyunu, Bilen Kazanır, Arapça Dondurma, Kelimeyi Bul Zile Bas, Harf Bulmaca Harf Çizmece, Tecvit Kulesi, Çek Bil Kazan, Akıllı Şadırvan, Neşeli Bardaklar, Bil Bakalım Ben Kimim. Kitapta her materyalin bir fotoğrafına yer verilerek materyali tasarlayıp kullanmak isteyen araştırmacıya/okuyucuya kolaylık sağlanmıştır. Fakat fotoğraflar siyah-beyaz formatta ve düşük çözünürlükte olduklarından bazı materyaller ve yazıları net olarak anlaşılamiyor. Bu kapsamda fotoğraflar renkli ve yüksek çözünürlükte verilebilir.

Kitapta ilgili materyalin öğretim programlarından hangi ders ve kademe, hangi ünite, konu ve kazanıma yönelik olarak tasarlanıp kullanılabileceği bilgisi fotoğrafların altında verilmiştir. Buna göre kitapta

ilköğretim ve ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgi dersleri için Allah'ın sıfatları, peygamberler, ilahi kitaplar ve ahiret hayatı gibi inanç konusunda; namaz, hac, zekât ve oruç gibi ibadet konusunda; zararlı alışkanlıklar ve güzel davranışlar gibi ahlak konusunda; peygamberimizin ailesi, çocukluğu, gençliği, Mekke ve Medine dönemi gibi siyer konusunda; ünite sonlarındaki Fatıha, Felak, Nas, Maun suresi gibi Kur'an konusunda; İslam eğitim kurumları, İslam bilim adamlarının yaptığı çalışmalar gibi kültür ve medeniyet konusunda; iman, İslam, farz, vacip, mubah, haram gibi müfredatta yer alan dini kavramlar konusunda; Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm, Budizm, konfüçyanizm gibi dinler konusunda ve Hanefilik, Şafiiilik, Malikilik, Hanbelilik gibi mezhepler konusunda çeşitli materyaller bulunmaktadır (ss. 44-123). Benzer şekilde kitapta Arapça dersi için harfler ve sesleri, sayılar ve kelimeler konusunda (ss. 124-132); Seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi için harfler ve sesleri, tecvit kuralları, ezberlenecek sureler ve peygamber kıssaları konusunda (ss. 133-146); Seçmeli Temel Dini Bilgiler dersi için imanın esasları, abdest, zekât, kurban ve ahlak konusunda (ss. 147-158); Hadis dersi için hadis ve sünnet kavramı, hadis yorumlama, Kütüb-i Sitte, hadis kaynakları, hadis çeşitleri konusunda (ss. 159-164); fıkıh dersi için zekât, sadaka, namaz ve kurban konusunda (ss. 164-166); Seçmeli Peygamberimizin Hayatı dersi için peygamberimizin soyu ve ahlakı, sahabe hayatı, isra ve miraç olayı konusunda (ss. 167-172); Akaid dersi için Allah'ın isimleri ve sıfatları, Kur'an'daki peygamberlerin hayatı konusunda (ss. 173-179); Kur'an kursları için harfler ve sesleri, ibadetler, caminin bölümleri ve sure ezberleri konusunda çeşitli materyaller yer almaktadır (ss. 180-183).

Kitapta yer alan materyallerin tasarlanması için gerekli olan malzemeler de belirtilmiştir. Buna göre kitaptaki materyallerin hazırlanmasında karton, mukavva, el işi kâğıdı, renkli fon karton, yapıştırıcı, A4 kâğıdı, kutu, karton bardak, renkli kâğıt, ip, kablo, boya, çubuk, eva kâğıdı, kalem, sunta, çark, kart, bant, zarf, kürdan, zil, cetvel, pipet, ampul, pil, strafor, yapboz gibi malzemeler kullanılmıştır. Materyaller için kullanılan malzemeler incelendiğinde bunların kolay temin edilebilir, ucuz, zamandan tasarruf sağlayıcı, zararsız, ilgi ve dikkat çekici oldukları söylenebilir. Bu nedenle kitaptaki materyaller öğretmenler tarafından hazırlanabileceği gibi öğrenciler tarafından veya öğretmen öğrenci iş birliği ile de hazırlanabilir niteliktedir.

Kitapta bu temel bilgilerden hemen sonra materyallerin nasıl kullanılacağıyla ilgili detaylı açıklamalara yer verilmiştir. Buna göre materyaller bireysel ve/veya grup(lar)la kullanılacak şekilde tasarlanmıştır. Materyallerde tasarlanan oyunlar, öğrencilerin rekabet

etmelerine, puan toplamalarına, zamana karşı yarışmalarına ve ödül almalarına imkân verecek şekilde hazırlanmıştır. Bu durum da öğrencilerin derse, konuya ve öğrenmeye karşı istek ve motivasyonlarını artırmada etkili bir etken olarak değerlendirilebilir. Yanı sıra materyaller öğretmen rehberliğinde öğrencilerin etkin kullanımını ve katılımını gerektirecek bir formatta tasarlanmıştır. Bu durum ise öğrenci merkezli din öğretimi programlarının ön gördüğü yapılandırmacı yaklaşıma uygun düşmektedir. Bu bağlamda kitaptaki öğretim materyalleri, öğrencilerin dini öğrenmelerini öğretmen rehberliğinde etkin bir biçimde yapılandırmalarına ve yaparak yaşayarak öğrenmelerine yardımcı olacak niteliktedir. Son olarak da ilgili materyali hazırlayan öğrencilerin adı soyadı bilgisi verilmiştir.

Yazar *Kazanım ve Materyal Eşleştirmesi* isimli ikinci bölümün üçüncü alt başlığında seçme ve kullanma kolaylığı sağlamak için kitapta yer alan materyallerin hangi öğretim programının hangi kazanımına ilişkin olduğunu tablo halinde sunmuştur. Buna göre kitaptaki materyallerden 53 tane İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, 27 tane Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, 14 tane Kur'an-ı Kerim, 12 tane Temel Dini Bilgiler, 9 tane Arapça, 7 tane Akaid, 6 tane Peygamberimizin Hayatı, 5 tane Hadis, 4 tane Kur'an Kursları ve 3 tane Fıkıh öğretim programlarındaki kazanımlara uygun tasarlanmıştır (ss. 184-189). Esasında kitaptaki materyaller belirtilen ders ve kazanımın dışında farklı derslerin kazanımlarında da kullanılabilir özelliindedir. Örneğin fıkıh dersinde namaz ve zekât ile ilgili olan materyaller din kültürü derslerinde de kullanılabilir. Fakat yazar her materyali belli bir programdaki kazanım ile ilişkilendirmeyi şöyle gerekçelendirmiştir: “*Aynı öğretim programları havuzunda bir ya da birden farklı program ve kazanımla ilgili olduğu halde istatistik için her materyal, sadece bir kazanım ve programla ilişkilendirilmiştir.*” (s. 189) Kitapta, din öğretimi programlarında yer alan her ünite, konu ve kazanım için farklı materyaller tasarlanarak zengin bir içerik oluşturulabilir.

Yazar, kitabın son bölümü olan *Sonuç ve Öneriler* ana başlığında çalışmada ulaştığı sonuçlara ve geliştirdiği önerilere yer vermiştir. Buna göre *Sonuç* kısmında Din öğretimi Materyalleri Sergisinin öğretmen adaylarına mesleki etkileşim, deneyim, motivasyon, farkındalık, memnuniyet ve özgüven sağladığı belirlenmiştir. Sergi, öğretmen adaylarının din öğretiminde öğretim materyallerinin gerekliliği ve öğrenciler üzerindeki etkisini gözlemlemelerine, tasarladıkları materyalleri test etmelerine ve değerlendirmelerine, mesleğe yönelik eksikliklerini görmelerine, meslektaşlık bilinci ile fakülte aidiyetlerinin gelişmesine, farklı materyalleri

incelemelerine imkân sunmuştur. Sergi, katılım sağlayan öğrencilerin ilgilerini çekerek öğrencilerin okulda öğrendiklerini hatırlama, pekiştirme, ölçme ve eğlenerek aktif öğrenmeler gerçekleştirmelerine olanak tanımıştır. Sergi, katılım sağlayan öğretmenlerin din öğretiminde kullanılabilecek somut öğretim materyallerini incelemelerine, öğretmen adaylarına mesleki tecrübe paylaşımında bulunmalarına ve mesleki memnuniyet yaşamalarına fırsat vermiştir. Sergi, katılımcılarda ve öğretmen adaylarında, somut öğretim materyalleriyle din öğretiminin daha ilgi çekici, verimli ve etkili bir şekilde yapılabileceği izlenimini oluşturmuştur (ss. 191-193).

Öneriler kısmında ise yazar, lisanstaki materyal dersi ve buna yönelik sergi düzenlemek isteyenlere bazı öneriler sunmuştur. Yazar, öğretim teknolojisi ve materyal tasarımını birbirine bağlı süreçler olarak değerlendirerek pedagojik formasyon sertifika programındaki “öğretim teknolojileri” isimli dersin “öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı” olarak değiştirilmesini ve derse uygulama saatinin eklenmesini önermiştir. Yazar inanç, ibadet, peygamberimizin hayatı, ahlak gibi konularda da sergilerin düzenlenebileceğini yanı sıra bu dersi alan tüm öğrencilerin sırayla belli bir programın bütün kazanımlarına yönelik materyal tasarlama yöneltirilebileceğini önermektedir. Yazar, düzenlenecek sergiye paydaşların katılımını sağlamak için resmi yazıyla birlikte bilgilendirme toplantısı veya yüz yüze davet yollarının da yapılmasını, örgün eğitim kurumlarındaki öğrencilere önceden sergiyle ilgili bilgi verilmesini ve sergi sonunda da bu öğrencilerle değerlendirme çalışmasının yapılmasını önermektedir. Yazar, serginin yapıldığı tarihlerde fakülte derslerinin aksatılmaması, elektrikli materyaller, ikram, serginin güvenliği, temizliği, materyallerin video ve fotoğraf çekimleri gibi konularda tedbir alınmasını, materyal birikiminin oluşması için de sergide sunulan materyallerin görsel kayıtlarının alınarak arşivlenmesini ve yayımlanmasını önermektedir (ss. 193-194).

Öğretim materyalleri etkili ve verimli öğrenmelerin gerçekleşmesini sağlayarak öğrencilerin etkin katılımına yönelik öğretim ortamları sunmaktadır. Öğretim materyalleri konusunda teori ve uygulama bütünlüğünde yapılan çalışmalar öğrenci ve öğreticilere bu konuda önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bu kitap da din öğretiminde öğretim materyalleri konusunu somut materyaller örnekleminde inceleyerek alan yazında önemli bir yer edinmektedir. Kitap, din öğretiminde öğretim materyalleri konusunu teorik bilgilerin yanı sıra özellikle uygulama örnekleri üzerinde detaylı bir şekilde ele alarak din kültürü öğretmenlerine, imam hatip meslek dersleri öğretmenlerine, öğretmen adaylarına, öğretim elemanlarına, Kur’an kursu

◆ MUHAMMET MUSTAFA BAYRAKTAR. *Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2023, 196.

öğreticilerine ve bu konuya ilgi duyan araştırmacılara/okuyuculara kullanma kılavuzu niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte kitap, ÖTMT dersi için öğretim materyalleriyle ilgili seminer düzenlemek isteyen öğretim elemanlarına ve ders öğrencilerine yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Yanı sıra çalışmanın teorik kısmını oluşturan birinci bölümde, somut öğretim materyalleri konusu temel kaynaklar çerçevesinde kapsamlı bir şekilde irdelenerek çalışmanın kavramsal yapısı geliştirilebilir. Çalışma yazım, anlatım, noktalama işaretleri ve görsellik açısından tekrar gözden geçirilerek kitabın teknik ve estetik yetkinliği artırılabilir.

Kaynakça

- Alkan, Cevat. *Eğitim Ortamları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 4. Basım, 2009.
- Bayraktar, Muhammet Mustafa. *Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.
- Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Gün Yayıncılık, 3. Basım, 1997.
- Binbaşıoğlu, Cavit. *Öğretim Metodu ve Uygulama*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1974.
- Çilenti, Kamuran. *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1979.
- Dale, Edgar. *Audio-Visual Methods İn Teaching*. The United States Of America: The A Holt-Dryden Book Press, 1959.
- Güneş, Adem. *Din Öğretimi Materyalleri*. İstanbul: Dem Yayınları, 4. Basım, 2019.
- Koç, Ahmet. "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin Yeterlilikleri". *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (Haziran 2010), 107-149.
- Korkmaz, Mehmet. *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 4. Basım, 2018.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Basım, 1986.
- Özdemir, Şuayip. "Ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmenlerin Yardımcı Ders Araç ve Gereçleri Kullanma Durumu". *Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu*. 166-188. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, 1998.
- Pekgöz, Müslim - Hancılar, Rifat. *Eğitimde Görme ve İşitme Araçları*. Ankara: Güvendi Matbaası, 2. Basım, 1972.
- Rıza, Enver Tahir. *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları 1*. İzmir: Anadolu Matbaası, 4. Basım, 1997.
- Şimşek, Eyüp. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Yeterlilikleri(Erzurum Örneği)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal

◆ MUHAMMET MUSTAFA BAYRAKTAR. *Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2023, 196.

Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Yalın, Halil İbrahim. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 8. Basım, 2003.

Yürük, Tuğrul - Rıdvan Demir (ed.). "Din Öğretiminde Teknoloji ve Materyal Geliştirme". Ankara, Nobel Yayınları., 2022.